

Миколенко Інна Григорівна, д.е.н., доцент, професор кафедри економіки та публічного управління, mykolenkoinna@ukr.net, +38(050)818-10-44, ORCID ID: 0000-0003-3800-6136

*Полтавський державний аграрний університет
вул. Сковороди 1/3, м. Полтава*

Медвідь Вікторія Юрївна, д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки та публічного управління, +38(050)047-67-87, viktoriiia.medvid@pdau.edu.ua, ORCID ID: 0000-0002-2257-6276

*Полтавський державний аграрний університет
вул. Сковороди 1/3, м. Полтава*

ЕКЗОГЕННІ ТА ЕНДОГЕННІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНИХ ЗМІН

***Анотація.** Статтю присвячено обґрунтуванню комплексу факторів розвитку агропродовольчого ринку України в умовах сучасних соціально-економічних змін. Актуальність тематики дослідження зумовлена посиленням глобалізаційних процесів, цифровізацією економіки, зміною моделей споживання, екологічними викликами, а також масштабним впливом повномасштабної війни в Україні на функціонування аграрного сектору та продовольчої системи держави. Встановлено, що сучасний агропродовольчий ринок функціонує в умовах високої невизначеності та потребує формування адаптивних механізмів розвитку, спрямованих на забезпечення продовольчої безпеки, підвищення конкурентоспроможності та стійкості аграрного виробництва. Дослідження має на меті обґрунтувати сутність та систематизувати екзогенні та ендогенні чинники розвитку агропродовольчого ринку України в умовах сучасних соціально-економічних змін.*

В статті розглянуто теоретичні підходи до розуміння агропродовольчого ринку як системи соціально-економічних відносин та наявні підходи до визначення зовнішніх та внутрішніх чинників його розвитку. Обґрунтовано, що екзогенні чинники формують загальне середовище функціонування агропродовольчого ринку та визначають стратегічні виклики його розвитку. До основних екзогенних чинників віднесено глобалізацію світової економіки, інтеграцію до міжнародних ринків, державне регулювання аграрного сектору, податкову та митну політику, зміну кон'юнктури світових продовольчих ринків, військово-політичні ризики, кліматичні зміни, рівень розвитку міжнародної логістики, інвестиційну та кредитну політику держави, а також інституційні трансформації. Досліджено наслідки впливу війни на агропродовольчий ринок України, зокрема, скорочення обсягів аграрного виробництва, руйнування інфраструктури, зростання логістичних витрат та втрат аграрного сектору. Виявлено, що повномасштабна війна в Україні стала одним із ключових екзогенних чинників дестабілізації агропродовольчого ринку та спричинила масштабні структурні деформації аграрного сектору. Дослідження впливу воєнних ризиків дозволило виявити посилення регіональної диференціації розвитку агропродовольчого ринку, скорочення виробничого потенціалу, погіршення логістичного забезпечення та підвищення загроз продовольчій безпеці як на національному, так і на глобальному рівнях. Визначено, що ендогенні чинники забезпечують внутрішню адаптивність агропродовольчої системи та формують рівень її конкурентоспроможності. До основних ендогенних чинників віднесено ресурсний потенціал підприємств, рівень технологічного забезпечення, ефективність системи управління, кадровий потенціал, інноваційну активність, фінансову стійкість підприємств, розвиток інфраструктури, маркетингову політику, цифрову трансформацію та інтеграцію у ланцюги доданої вартості.

Ключові слова: агропродовольчий ринок, аграрний сектор, продовольча безпека, екзогенні чинники, ендогенні чинники, цифровізація, соціально-економічні зміни.

Mykolenko Inna, Doctor of Economics, Associate Professor, Professor of the Department of Economics and Public Administration, mykolenkoinna@ukr.net, +38(050)818-10-44, ORCID ID: 0000-0003-3800-6136

*Poltava State Agrarian University
1/3 Skovorody St., Poltava*

Medvid Viktoriia, Doctor of Economics Sciences, Professor, Head of the Department of Economics and Public Administration, +38(050)047-67-87, viktoriia.medvid@pdau.edu.ua, ORCID ID: 0000-0002-2257-6276

*Poltava State Agrarian University
1/3 Skovorody St., Poltava*

EXOGENOUS AND ENDOGENOUS FACTORS IN THE DEVELOPMENT OF THE AGRI-FOOD MARKET UNDER SOCIO-ECONOMIC CHANGES

Abstract. *The article examines a comprehensive set of factors influencing the development of the Ukrainian agri-food market amid contemporary socio-economic changes. The relevance of the research topic is confirmed by the intensification of globalization processes, economic digitalization, transformations in consumption patterns, environmental challenges, as well as the large-scale impact of the full-scale war in Ukraine on the functioning of the agricultural sector and the national food system. It has been established that the modern agri-food market operates under conditions of high uncertainty and requires the development of adaptive mechanisms to ensure food security, increase competitiveness, and strengthen the sustainability of agricultural production. The study aims to substantiate the essence and systematize the exogenous and endogenous factors influencing the development of the Ukrainian agri-food market under modern socio-economic changes.*

The article examines theoretical approaches to understanding the agri-food market as a system of socio-economic relations, as well as existing approaches to identifying external and internal factors affecting its development. It is substantiated that exogenous factors shape the broader environment in which the agri-food market operates and determine the strategic challenges of its development. The main exogenous factors include globalization of the world economy, integration into international markets, state regulation of the agricultural sector, tax and customs policy, changes in global food market conditions, military and political risks, climate change, the level of international logistics development, state investment and credit policy, as well as institutional transformations. The consequences of the war's impact on the Ukrainian agri-food market have been investigated, including declines in agricultural production, infrastructure destruction, increased logistics costs, and agricultural-sector losses.

It has been revealed that the full-scale war in Ukraine has become one of the key exogenous factors destabilizing the agri-food market and causing large-scale structural deformations in the agricultural sector. The study of the impact of military risks identified the intensification of regional differentiation in the development of the agri-food market, the reduction of production potential, deterioration of logistics support, and increasing threats to food security at both national and global levels. It has been determined that endogenous factors ensure the internal adaptability of the agri-food system and shape its level of competitiveness. The main endogenous factors include enterprise resource potential, the level of technological support, management efficiency, human resources potential, innovation activity, enterprise financial stability, infrastructure development, marketing policy, digital transformation, and integration into value-added chains.

Keywords: *agri-food market, agricultural sector, food security, exogenous factors, endogenous factors, digitalization, socio-economic changes.*

Постановка проблеми. Сучасний розвиток агропродовольчого ринку України відбувається в умовах глибоких соціально-економічних трансформацій, що супроводжуються посиленням глобалізаційних процесів, цифровізацією економіки, екологічними викликами, зміною моделей споживання населення та загостренням геополітичної нестабільності. За таких умов агропродовольчий ринок стає не лише ключовим елементом забезпечення продовольчої безпеки держави, а й важливим чинником макроекономічної стабільності, розвитку експортного потенціалу та підтримання соціально-економічної рівноваги.

Проблематика дослідження набуває особливої актуальності в умовах повномасштабної війни в Україні, яка суттєво трансформувала механізми функціонування аграрного сектору та агропродовольчого ринку. Воєнні дії спричинили руйнування виробничої, транспортної та енергетичної інфраструктури, порушення логістичних ланцюгів, скорочення виробничого потенціалу, зростання собівартості аграрного виробництва та посилення ризиків забезпечення продовольчої безпеки. Водночас сучасні умови господарювання вимагають від суб'єктів аграрного бізнесу високого рівня адаптивності, інноваційності та здатності інтегруватися у глобальні ланцюги створення доданої вартості.

Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених розвитку аграрного сектору та агропродовольчого ринку, питання формування комплексу екзогенних та ендогенних чинників їх розвитку в умовах сучасних соціально-економічних змін залишаються недостатньо систематизованими, чим і обумовлена актуальність тематики дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематиці розвитку агропродовольчого ринку та впливу різнонаправлених чинників на його функціонування присвячено праці вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема, Самойлик Ю. В. [1, 2], Жайворона Д. С. [1], Білана Ю. В. [3], Ніценка В. С. [3, 12], Осташко Т. [4], Остапенка С. О. [13], Яценко О. М. [12], Яценко О. В. [12], Бутової Д. В. [12], Антонюка П. [9], Мостовяка І. [10], Мостовяк М. [10], Гребенюка М. [11], а також зарубіжних дослідників Чепелева М. [5],

Малішевської М. [5], Бар-Нахума З. [6], Фінкельштейна І. [6], Іле Р. [6], Чжана З. [7], Федерле Дж. [8], Томазелло М. [14] та інших.

В зазначених працях висвітлено питання розвитку агропродовольчого ринку в умовах глобалізації, цифровізації, воєнних ризиків, трансформації продовольчих систем та забезпечення продовольчої безпеки. Водночас сучасні соціально-економічні зміни та посилення кризових викликів потребують подальшого комплексного дослідження взаємодії екзогенних та ендегенних чинників розвитку агропродовольчого ринку України.

Постановка мети. Метою дослідження є обґрунтування сутності та систематизація екзогенних і ендегенних чинників розвитку агропродовольчого ринку України в умовах сучасних соціально-економічних змін.

Для досягнення поставленої мети у роботі окреслено наступні завдання:

- дослідити теоретичні підходи до розуміння аспектів розвитку агропродовольчого ринку;
- проаналізувати вплив сучасних соціально-економічних трансформацій на розвиток агропродовольчого ринку України;
- оцінити вплив повномасштабної війни в Україні на функціонування агропродовольчого сектору;
- систематизувати екзогенні та ендегенні чинники розвитку агропродовольчого ринку України.

Виклад основних результатів дослідження. У сучасних умовах розвиток агропродовольчого ринку визначається впливом численних екзогенних та ендегенних чинників, які формують напрями структурних трансформацій, рівень конкурентоспроможності суб'єктів господарювання та стійкість продовольчої системи загалом. Особливої актуальності це питання набуває в умовах глобалізації, цифровізації економіки, посилення екологічних викликів, військових ризиків та зміни моделей споживання населення.

Агропродовольчий ринок – це один із ключових елементів забезпечення продовольчої безпеки держави та розвитку національної економіки. Зокрема, вчені Самойлик Ю. В., та Жайворон Д. С. визначили агропродовольчий ринок як

систему соціально-економічних відносин, що формується у процесі виробництва, переробки, зберігання та реалізації агропродовольчої продукції, наголошуючи на вагомості впливу споживчих трансформацій, екологізації та глобалізаційних процесів на його розвиток [1, 2].

На думку дослідників Білана Ю. та Ніценка В., розвиток агропродовольчого ринку в умовах глобалізації має ґрунтуватися на синергетичному поєднанні внутрішнього потенціалу економічної системи та зовнішніх інтеграційних процесів [3]. Автори підкреслюють, що сучасний агропродовольчий ринок формується під впливом міжнародної конкуренції, транснаціоналізації аграрного бізнесу, інституційних змін та інтеграції до глобальних ланцюгів створення вартості.

У наукових дослідженнях Осташко Т. екзогенні чинники розвитку внутрішнього агропродовольчого ринку трактуються як фактори зовнішнього середовища, що визначають умови функціонування ринку та практично не піддаються прямому впливу з боку окремих суб'єктів господарювання. До таких чинників належать державна аграрна політика, глобальні цінові коливання, міжнародна торгівля, валютний курс, геополітичні ризики, демографічні зміни, інфляційні процеси та регуляторне середовище.

Варто зазначити, що наразі повномасштабна війна на території України критично вплинула на розвиток агропродовольчого ринку. Її руйнівна сила поширюється на всі складові аграрної системи: від виробництва та логістики до експорту, цінового механізму та продовольчої безпеки. На відміну від ендогенних факторів, які формуються всередині економічної системи та можуть частково регулюватися суб'єктами господарювання, воєнні ризики мають зовнішній дестабілізуючий характер і суттєво змінюють умови функціонування агропродовольчого ринку.

У науковій літературі [5–8] воєнні дії в країнах розглядаються як потужні зовнішні шоки, що формують кризові умови функціонування економічних систем та порушують рівновагу між попитом і пропозицією. Вітчизняна наукова когорта [1, 9–11] наголошує, що війна в Україні трансформувала механізми

функціонування агропродовольчого ринку, спричинивши не лише економічні, а й соціальні та інституційні наслідки. Воєнні дії спричинили масштабні структурні деформації агропромислового сектору України, що проявляються у скороченні виробничого потенціалу, руйнуванні об'єктів транспортної та енергетичної інфраструктури, порушенні логістичних ланцюгів, зниженні інвестиційної активності та підвищенні рівня невизначеності ринкового середовища.

За оцінками Центру досліджень продовольства та землекористування Київської школи економіки, проведеними спільно зі Світовим банком у межах програми RDNA3 [12], загальні збитки та втрати аграрного сектору України станом на кінець 2023 р. перевищили 80 млрд дол. При цьому прямі збитки, пов'язані зі знищенням активів аграрного виробництва, оцінюються у 10,3 млрд дол., а непрямі економічні втрати майже у 70 млрд дол.

Найбільшу частку прямих збитків становлять втрати сільськогосподарської техніки: близько 5,8 млрд дол., що складає понад 56 % усіх зафіксованих пошкоджень. За даними KSE, унаслідок бойових дій було пошкоджено або знищено близько 181 тис. одиниць аграрної техніки та обладнання. Додатково втрати від знищення та викрадення зерна й олійних культур оцінюються у 1,97 млрд дол., а пошкодження зерносховищ у 1,8 млрд дол. [12].

Дослідження [13] відзначає негативний вплив війни і на експортно орієнтовані сегменти агропродовольчого ринку, оскільки блокування морських портів, обмеження функціонування «зернового коридору», ускладнення транзитної логістики та суттєве зростання транспортних витрат значно обмежили можливості реалізації аграрної продукції на зовнішніх ринках. За оцінками KSE, втрати аграрних виробників через порушення експорту та логістичні обмеження становлять понад 24 млрд дол. США.

Війна також спричинила суттєво змінила обсяги аграрного виробництва. Якщо у 2021 р. валовий збір зернових та олійних культур в Україні становив близько 107 млн т., то у 2024 р. цей показник скоротився приблизно до 77 млн т., тобто майже на 28 % [14]. Основними причинами стали зменшення посівних площ, тимчасова окупація окремих територій, мінування сільськогосподарських

угідь, дефіцит трудових ресурсів та зміна технологій виробництва в умовах воєнних ризиків.

Зросла і собівартість аграрного виробництва. За даними аналітиків KSE, втрати аграрних підприємств через підвищення витрат на паливо, добрива, енергоресурси та логістику оцінюються у 4,4–4,5 млрд дол. Водночас близько 16 млн га сільськогосподарських земель перебувають у зоні ризику мінного забруднення, а прогнозована вартість їх розмінування становить від 12,8 до 26,6 млрд дол. [12].

Крім економічних втрат, війна посилила ризики забезпечення продовольчої безпеки як на національному, так і на глобальному рівнях [9]. Україна традиційно виступає одним із провідних світових експортерів зернових та олійних культур, тому скорочення обсягів виробництва й експорту аграрної продукції спричинило дестабілізацію світових продовольчих ринків, зростання цін на продовольство та посилення інфляційних процесів у багатьох країнах світу. На додаток, досліджуючи асиметрії розвитку світового агропродовольчого ринку, вчені Яценко О. та співавтори наголосили, що сучасний світовий агропродовольчий ринок характеризується нерівномірністю розвитку країн, диспропорціями у доступі до ресурсів, технологій та фінансових інструментів. Глобальні економічні кризи, війни та торговельні обмеження суттєво впливають на стійкість національних агропродовольчих систем [15]. Тож, війна в Україні набула ознак глобального екзогенного чинника, який впливає не лише на національну економіку, а й на міжнародну продовольчу систему загалом.

Суттєвим наслідком воєнних дій стало також зростання регіональної диференціації розвитку агропродовольчого ринку. Території, що зазнали активних бойових дій або тимчасової окупації, характеризуються значними втратами виробничих ресурсів, деградацією земельного фонду, мінуванням сільськогосподарських угідь та руйнуванням виробничої інфраструктури. У свою чергу, відносно безпечні регіони змушені адаптуватися до підвищеного навантаження на логістичну систему, ринок праці та інфраструктурне забезпечення.

Водночас війна стала каталізатором структурної адаптації агропродовольчого ринку та стимулювала пошук нових моделей функціонування аграрного сектору. В умовах високої невизначеності активізувалися процеси диверсифікації логістичних маршрутів, цифровізації управлінських процесів, розвитку локальних продовольчих систем, посилення кооперації між суб'єктами ринку та переорієнтації експорту на альтернативні канали збуту.

Окрім війни та її наслідків рушієм розвитку агропродовольчого ринку є сучасні соціально-економічні трансформації, серед яких особливого значення набувають цифровізація, екологізація виробництва та зміна поведінки споживачів. За результатами досліджень Самойлик Ю. та Жайворона Д. [1], нові моделі споживання, такі як: «zero waste», екологічно свідоме споживання, орієнтація на здорове харчування, сформували нові вимоги до виробників та стимулюють розвиток органічного виробництва, локальних продовольчих систем та сталих моделей агробізнесу.

На підставі вищезазначеного до системи екзогенних чинників розвитку агропродовольчого ринку в умовах соціально-економічних змін ми відносимо наступні (табл. 1).

Таблиця 1 – Система екзогенних чинників розвитку агропродовольчого ринку України в умовах соціально-економічних змін

Сутність	Наслідки
Глобалізація світової економіки	
Посилює інтеграцію національного агропродовольчого ринку у світову економічну систему	Зростання міжнародної конкуренції, формування глобальних ланцюгів доданої вартості, залежність від світових цін
Інтеграція до міжнародних ринків	
Сприяє розширенню зовнішньоекономічних зв'язків та експортного потенціалу	Розширення ринків збуту, адаптація до міжнародних стандартів якості та безпеки продукції
Державне регулювання аграрного сектору	
Формує інституційні та економічні умови функціонування аграрного ринку	Державна підтримка виробників, субсидування, регуляторні обмеження, програми розвитку
Податкова та митна політика	
Визначає фінансові умови ведення аграрного бізнесу та зовнішньої торгівлі	Рівень податкового навантаження, експортно-імпортні мита, митні пільги та обмеження
Зміна кон'юнктури світових продовольчих ринків	
Впливає на рівень доходності аграрного виробництва та цінову ситуацію	Коливання світових цін на зернові й олійні культури, зміна попиту та пропозиції

Військово-політичні ризики	
Дестабілізують функціонування агропродовольчої системи та порушують ринкову рівновагу	Руйнування інфраструктури, порушення логістики, скорочення експорту, зростання витрат
Кліматичні зміни	
Впливають на продуктивність аграрного виробництва та продовольчу безпеку	Посухи, зміна температурного режиму, деградація ґрунтів, зниження врожайності
Рівень розвитку міжнародної логістики	
Визначає ефективність транспортування та експорту агропродовольчої продукції	Вартість логістики, доступність транспортних коридорів, пропускна здатність портів
Інвестиційна та кредитна політика держави	
Формує фінансові можливості модернізації аграрного сектору	Доступність кредитних ресурсів, державні інвестиційні програми, залучення капіталу
Інституційні трансформації	
Визначають ефективність функціонування ринкових інститутів та механізмів регулювання	Земельна реформа, цифровізація державного управління, реформування аграрної політики

Джерело: удосконалено автором

Поряд із зовнішніми факторами важливу роль відіграють ендогенні чинники, які формуються всередині агропродовольчої системи та безпосередньо визначають її адаптивність, конкурентоспроможність і результативність.

Остапенко С. [16] зазначив з цього приводу, що ефективність організаційно-економічного регулювання агропродовольчого ринку значною мірою залежить від внутрішньої здатності суб'єктів господарювання адаптуватися до змін ринкового середовища, підвищувати продуктивність та забезпечувати стабільність продовольчого забезпечення населення.

Закордонна наукова когорта також приділяє значну увагу проблематиці взаємодії екзогенних та ендогенних чинників економічного розвитку. Наприклад, дослідники Томаселло М. та співавтори [17] довели, що розвиток економічних систем відбувається під впливом як внутрішніх механізмів самоорганізації, так і зовнішніх стимулів та інтеграційних процесів. При цьому ендогенні механізми часто відіграють визначальну роль у формуванні стійкості економічних мереж.

В поточному дослідженні до основних ендогенних чинників розвитку агропродовольчого ринку в умовах соціально-економічних змін ми відносимо (табл. 2).

Таблиця 2 – Система ендогенних чинників розвитку агропродовольчого ринку України в умовах соціально-економічних змін

Сутність	Наслідки
Ресурсний потенціал підприємств	
Визначає виробничі можливості та рівень конкурентоспроможності суб'єктів аграрного бізнесу	Забезпеченість земельними, матеріальними, фінансовими та трудовими ресурсами
Рівень технологічного забезпечення	
Впливає на продуктивність виробництва та ефективність використання ресурсів	Використання сучасної техніки, автоматизація виробничих процесів, впровадження smart-технологій
Ефективність системи управління	
Забезпечує адаптивність підприємств до змін ринкового середовища	Якість управлінських рішень, стратегічне планування, ризик-менеджмент
Кадровий потенціал	
Формує рівень професійної компетентності та інноваційної спроможності підприємств	Кваліфікація працівників, кадрова стабільність, рівень управлінської культури
Інноваційна активність	
Сприяє модернізації агропродовольчого виробництва та підвищенню ефективності діяльності	Впровадження інноваційних технологій, нових видів продукції та організаційних рішень
Фінансова стійкість підприємств	
Визначає здатність суб'єктів господарювання забезпечувати стабільне функціонування та розвиток	Рівень прибутковості, платоспроможність, доступність фінансових ресурсів
Рівень розвитку інфраструктури	
Впливає на ефективність зберігання, транспортування та реалізації продукції	Розвиток складських потужностей, логістичних центрів, транспортної інфраструктури
Маркетингова політика	
Формує ринкові позиції підприємств та рівень їх конкурентоспроможності	Дослідження ринку, брендинг, формування каналів збуту, просування продукції
Рівень цифрової трансформації	
Забезпечує підвищення ефективності управління та цифровізацію бізнес-процесів	Використання Big Data, цифрових платформ, GPS-моніторингу, ERP-систем
Інтеграція у ланцюги доданої вартості	
Сприяє зростанню економічної ефективності та посиленню ринкових позицій	Кооперація з переробними підприємствами, експортна інтеграція, розвиток партнерських мереж

Джерело: удосконалено автором

Тож, розвиток агропродовольчого ринку в умовах соціально-економічних змін визначається комплексною взаємодією екзогенних та ендогенних чинників. Екзогенні фактори формують загальні умови функціонування ринку та визначають стратегічні виклики його розвитку, тоді як ендогенні забезпечують внутрішню адаптивність, конкурентоспроможність і стійкість агропродовольчої системи. Ефективний розвиток ринку можливий лише за умов гармонізації

державної політики, інноваційного оновлення аграрного сектору, цифрової трансформації, розвитку інфраструктури та інтеграції до глобальних ланцюгів створення доданої вартості.

Висновки. Розвиток агропродовольчого ринку України в умовах сучасних соціально-економічних трансформацій обумовлений комплексною взаємодією екзогенних та ендогенних чинників, які формують умови функціонування аграрного сектору, рівень його конкурентоспроможності та стійкість продовольчої системи держави. Екзогенні чинники мають переважно зовнішній характер впливу та формують загальне середовище функціонування агропродовольчого ринку. До ключових екзогенних факторів віднесено глобалізацію світової економіки, інтеграцію до міжнародних ринків, державне регулювання аграрного сектору, податкову та митну політику, зміну кон'юнктури світових продовольчих ринків, військово-політичні ризики, кліматичні зміни, рівень розвитку міжнародної логістики, інвестиційну та кредитну політику держави та інституційні трансформації. Найбільш дестабілізуючим екзогенним чинником у сучасних умовах є повномасштабна війна в Україні, яка спричинила значні структурні деформації агропродовольчого ринку, скорочення виробничого потенціалу, порушення логістичних ланцюгів та посилення ризиків продовольчої безпеки.

Ендогенні чинники безпосередньо визначають внутрішню адаптивність та ефективність функціонування агропродовольчої системи. До основних ендогенних чинників розвитку агропродовольчого ринку віднесено ресурсний потенціал підприємств, рівень технологічного забезпечення, ефективність системи управління, кадровий потенціал, інноваційну активність, фінансову стійкість підприємств, розвиток інфраструктури, маркетингову політику, рівень цифрової трансформації та інтеграцію у ланцюги доданої вартості. Визначено, що саме ендогенні фактори забезпечують здатність суб'єктів господарювання адаптуватися до кризових умов, підтримувати конкурентоспроможність та забезпечувати стабільність агропродовольчого ринку.

Ефективний розвиток агропродовольчого ринку України можливий лише за умов комплексного поєднання державної підтримки, інноваційного оновлення аграрного сектору, розвитку логістичної та цифрової інфраструктури, інтеграції у глобальні ланцюги доданої вартості та формування адаптивних механізмів управління в умовах кризових викликів, що окреслює потенційні напрями майбутніх наукових розвідок.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Самойлик Ю. В., Жайворон Д. С. Агропродовольчий ринок: етапи та сучасні тенденції розвитку. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. *Економічні науки*, 2024. № 3 (75). DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/75-15>
2. Samoilyk Yu Concept essence and structure of agrifood market. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, 2016. Vol. 2 (4). P. 161–173. DOI: <https://doi.org/10.51599/are.2016.02.04.15>
3. Bilan Y. V., Nitsenko V. S. Концептуальне моделювання розвитку агропродовольчого ринку в умовах глобалізації економіки. *Науковий вісник Полісся*, 2017. Вип. 1 (3(11)). С. 54–61. DOI: [https://doi.org/10.25140/10.25140/2410-957620173\(11\)54-61](https://doi.org/10.25140/10.25140/2410-957620173(11)54-61)
4. Осташко Т. Екзогенні чинники розвитку внутрішнього агропродовольчого ринку. *Економіка прогнозування*, 2009. № 4. С. 101–113.
5. Chepeliev M., Maliszewska M., Pereira M.F.S. Disentangling the Channels of Impact of the Ukraine War on Global Food Markets: An Integrated Scenario Approach. *Food Sec*, 2025. Vol. 17. P. 781–809. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12571-025-01560-6>
6. Bar-Nahum Z., Finkelshtain I., Ihle R. et al. Effects of violent political conflict on the supply, demand and fragmentation of fresh food markets. *Food Sec*, 2020. Vol. 12. P. 503–515. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12571-020-01025-y>
7. Zhang Z., Abdullah M.J., Xu G. Countries' vulnerability to food supply disruptions caused by the Russia–Ukraine war from a trade dependency perspective. *Sci Rep*, 2023. Vol. 13. 16591. DOI: <https://doi.org/10.1038/s41598-023-43883-4>
8. Federle J., Meier A., Müller G. J., Schularick M. The Price of War. *Kiel Institute Working Papers*, 2024. Vol. 2262. URL: https://www.kielinstitut.de/fileadmin/Dateiverwaltung/IfW-Publications/fis-import/d0eb758e-36d1-41d3-b642-317c195334d1-KWP2262_The_Price_of_War.pdf
9. Антонюк П. Ризики продовольчої безпеки в умовах війни та можливості імпортозаміщення у виробництві свинини та яловичини. *Економіка та суспільство*, 2024. Вип. 67. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-109>
10. Mostoviak I., Mostovyak M. The agri-food sector of Ukraine's economy under martial law: new challenges and mechanisms for resilience. *Studia Administracji i Bezpieczeństwa*, 2024. № 16. P. 167–182. URL: <https://studia.administracji.i.bezpieczenstwa.ajp.edu.pl/api/files/view/2926035.pdf>
11. Гребенюк М. Економічний розвиток держави в сучасних умовах: роль та значення агропродовольчого сектору. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2025. Vol. 3 (75). P. 21–30. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-75-21-30>
12. Збитки та втрати аграрного сектору України складають понад \$80 млрд. KSE Агроцентр. 2024. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zbitki-ta-vtrati-agrarnogo-sektoru-ukrayini-skladayut-ponad-80-mlrd-kse-agrotsentr/>
13. Ukraine's indirect agriculture losses reach \$81.9 billion. The new voice of Ukraine, 2024. URL: <https://english.nv.ua/nation/economic-losses-in-agricultural-sector-kse-publishes-new-assessment-for-2022-2026-50586649.html>

14. Ukraine farm sector indirect losses may reach \$83 bln due to Russian invasion, analysts say. Reuters, 2024. URL: <https://www.reuters.com/markets/commodities/ukraine-farm-sector-indirect-losses-may-reach-83-bln-due-russian-invasion-2024-10-03>
15. Яценко О. М., Яценко О. В., Ніценко В. С., Бутова Д. В. Асиметрії розвитку світового агропродовольчого ринку. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2024. Vol. 3 (30). P. 424-434. URL: <http://eprints.cdu.edu.ua/5963/1/179821-400240-1-PB.pdf>
16. Остапенко С. О. Концептуальні основи розвитку організаційно-економічного регулювання агропродовольчого ринку. *Інноваційна економіка*, 2022. № 7–8. DOI: <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2021.7-8.5>
17. Tomasello M., Perra N., Tessone C., Karsai M., Schweitzer F. The role of endogenous and exogenous mechanisms in the formation of R&D networks. *Scientific reports*, 2014. Vol. 4. DOI: <https://doi.org/10.1038/srep05679>.

REFERENCES:

1. Samoilyk Yu. V., Zhaivoron D. S. (2024). Ahroprodovolchyi rynek: etapy ta suchasni tendentsii rozvytku [Agri-food market: stages and modern development trends]. *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi Akademii upravlinnia personalom. Ekonomichni nauky [Scientific Works of the Interregional Academy of Personnel Management. Economic Sciences]*, (3(75)). <https://doi.org/10.32689/2523-4536/75-15>.
2. Samoilyk Yu. (2016). Concept essence and structure of agrifood market. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, 2(4). 161–173. <https://doi.org/10.51599/are.2016.02.04.15>
3. Bilan Y. V., Nitsenko V. S. (2017). Kontseptualne modeliuvannia rozvytku ahroprodovolchoho rynku v umovakh hlobalizatsii ekonomiky [Conceptual modeling of agrifood market development in the conditions of economic globalization]. *Naukovyi visnyk Polissia [Scientific Bulletin of Polissia]*, (1(3(11))). 54–61. [https://doi.org/10.25140/10.25140/2410-957620173\(11\)54-61](https://doi.org/10.25140/10.25140/2410-957620173(11)54-61)
4. Ostashko T. (2009). Ekzohenni chynnyky rozvytku vnutrishnoho ahroprodovolchoho rynku [Exogenous factors of the development of the domestic agri-food market]. *Ekonomika prohnozuvannia [Economy and Forecasting]*. (4). 101–113.
5. Chepeliev M., Maliszewska M., Pereira M. F. S. (2025). Disentangling the Channels of Impact of the Ukraine War on Global Food Markets: An Integrated Scenario Approach. *Food Security*, 17. 781–809. <https://doi.org/10.1007/s12571-025-01560-6>.
6. Bar-Nahum Z., Finkelshtain I., Ihle R., et al. (2020). Effects of violent political conflict on the supply, demand and fragmentation of fresh food markets. *Food Security*, 12. 503–515. <https://doi.org/10.1007/s12571-020-01025-y>.
7. Zhang Z., Abdullah M. J., Xu G. (2023). Countries' vulnerability to food supply disruptions caused by the Russia–Ukraine war from a trade dependency perspective. *Scientific Reports*, 13. 16591. <https://doi.org/10.1038/s41598-023-43883-4>.
8. Federle J., Meier A., Müller G. J., Schularick M. (2024). *The Price of War* (Kiel Institute Working Papers, Vol. 2262). Kiel Institute for the World Economy. https://www.kielinstitut.de/fileadmin/Dateiverwaltung/IfW-Publications/fis-import/d0eb758e-36d1-41d3-b642-317c195334d1-KWP2262_The_Price_of_War.pdf.
9. Antoniuk P. (2024). Ryzkyk prodovolchoi bezpeky v umovakh viiny ta mozhlyvosti importozamishchennia u vyrobnytstvi svynyny ta yalovychny [Food security risks in war conditions and opportunities for import substitution in pork and beef production]. *Ekonomika ta suspilstvo [Economy and Society]*, (67). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-109>
10. Mostoviyak I., Mostovyak M. (2024). The agri-food sector of Ukraine's economy under martial law: new challenges and mechanisms for resilience. *Studia Administracji i Bezpieczeństwa*, (16). 167–182. <https://studia.administracji.i.bezpieczenstwa.ajp.edu.pl/api/files/view/2926035.pdf>
11. Hrebeniuk M. (2025). Ekonomichni rozvytok derzhavy v suchasnykh umovakh: rol ta znachennia ahroprodovolchoho sektoru [Economic development of the state in modern conditions: the

role and importance of the agri-food sector]. *Vcheni zapysky Universytetu «KROK» [Scientific Notes of KROK University]*, 3(75). 21–30. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-75-21-30>

12. KSE Agrocenter. (2024). *Zbytky ta vtraty ahrarnoho sektoru Ukrainy skladaiut ponad \$80 mlrd* [Damages and losses of the agricultural sector of Ukraine amount to more than \$80 billion]. Kyiv School of Economics. <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zbitki-ta-vtrati-agrarnogo-sektoru-ukrayini-skladayut-ponad-80-mlrd-kse-agrotsentr/>

13. The New Voice of Ukraine. (2024). *Ukraine's indirect agriculture losses reach \$81.9 billion*. <https://english.nv.ua/nation/economic-losses-in-agricultural-sector-kse-publishes-new-assessment-for-2022-2026-50586649.html>

14. Reuters. (2024). *Ukraine farm sector indirect losses may reach \$83 bln due to Russian invasion, analysts say*. <https://www.reuters.com/markets/commodities/ukraine-farm-sector-indirect-losses-may-reach-83-bln-due-russian-invasion-2024-10-03>

15. Yatsenko O. M., Yatsenko O. V., Nitsenko V. S., Butova D. V. (2024). Asymetrii rozvytku svitovoho ahroprodovolchoho rynku [Asymmetries of the development of the global agri-food market]. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, 3(30), 424–434. <http://eprints.cdu.edu.ua/5963/1/179821-400240-1-PB.pdf>

16. Ostapenko S. O. (2022). Kontseptualni osnovy rozvytku orhanizatsiino-ekonomichnoho rehuliuвання ahroprodovolchoho rynku [Conceptual foundations of the development of organizational and economic regulation of the agri-food market]. *Innovatsiina ekonomika [Innovative Economy]*, (7–8). <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2021.7-8.5>

17. Tomasello M., Perra N., Tessone C., Karsai M., Schweitzer F. (2014). The role of endogenous and exogenous mechanisms in the formation of R&D networks. *Scientific Reports*, 4. <https://doi.org/10.1038/srep05679>

Стаття надійшла до редакції: 03.03.2026; рецензування: 19.03.2026;

прийнята до публікації 27.03.2026. Автори прочитали и дали згоду рукопису.

The article was submitted on 03.03.2026; revised on 19.03.2026; and accepted for publication on 27.03.2026. The authors read and approved the final version of the manuscript.